

УДК 316.6+ 504+ 064.2:130.1

**С.В. СИДОРЕНКО**

Запорізький державний медичний університет, Запоріжжя

**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВИЖИВАННЯ  
ЛЮДСТВА**

В статті аналізуються соціально-філософська проблема виживання людства. Досліджуються глобальні проблеми цивілізації та перспективи сучасного політичного та соціально-економічного розвитку світових держав. Розкриваються два напрямки дослідження глобальних проблем: західний та європейський. Окремо визначається роль молодіжних рухів та організацій в політичних процесах та моделі молодіжної політики, що активізують механізми подолання глобальних проблем: "модель Швеції" та "модель США". Репрезентуються чинники подолання глобальних проблем через філософію виживання людства, екологічний світогляд та освіту.

**Ключові слова:** філософія, виживання людства, екологічна освіта, глобалізація, глобальні проблеми, особистість, людина, суспільство, екологічний світогляд.

**Вступ**

Зміни в атмосфері, водних об'єктах, тваринному та рослинному світі, демографічна проблема - вплинули негативно на екологічну ситуацію на планеті. Господарчої експансія людини на 63% знищила екосистему; суттєво зменшилася площі лісів; хімічні речовини впливають на земну біоту. Сучасний світ знаходиться у стані нестійкості, постійної боротьби за власне виживання. Зі збільшенням соціально-економічної активності людини виникає необхідність у соціально-філософському аналізі проблеми виживання людства та визначення шляхів управління сучасними, невирішеними глобальними проблемами.

**Мета статті:** розкрити сутність глобальних проблем; визначити пріоритетні напрямки дослідження глобальних проблем людства; виявити шляхи їх подолання.

**Обговорення проблеми**

Проблему виживання людства усвідомлює все населення планети. Принциповим поштовхом для цього були великі географічні відкриття та розвиток світових економічних, політичних, культурних процесів. Людство, на думку В.Воронкової, перетворилося у "потенційну силу", що сформувалася в процесі глобалізаційних зворушень [1]. Перші спроби усвідомити світові тенденції та викликані ними світові проблеми можна простежити у працях Т.Мальтуса про природне регулювання чисельності населення, дослідженнях І.Канта про "вічний світ", роздумах Ламарка про роль людини, поглядах К.Маркса та Ф.Енгельса в "Маніфесті комуністичної партії". Важливу роль у створенні глобальних тенденцій відіграли праці В.Соловйова, Е.Леруа, П.Тейяра де Шардена, В.Вернадського, А.Чижевського, К.Циолковського, К.Ясперса, Б.Рассела та ін. Власними працями про "чисельність населення Землі", "вічний світ", "ноосферу", "світовий уряд", "космополітизм" вони підготували філософське, наукове розуміння того, що людство має єдину долю. В наш час існує низка негативних факторів, серед яких: деградація людської моралі, зростання бідності, криміналітету, жорстокості, поширення хвороб, конфлікт між техносферою та біосферою. Провідні мислителі-філософи, політики, економісти називають цю епоху глобалізацією. Це епоха, в якій відсутні стійкість, усталеність, де є стрімка плинність і хаос; це епоха, що породжує нове суспільство, нову свідомість. Глобалізація здійснює зростаючий вплив на людину та особливої актуальності вона набуває в наші дні у вигляді глобальних проблем. Найперші спроби серйозного дослідження та класифікації цієї проблеми розпочалися в 70-ті роки XX століття в працях Римського клубу та окремих дослідженнях В.Феркісса, В.Баз'юка, Ю.Сокольника, Г. Брауна, С.Чейза. В 1973 р. швейцарські вчені А.Габю та Е. Фонтела запропонували класифікацію глобальних проблем людства.

В СРСР науковою розробкою даної проблеми займалися І. Фролов та В.Загладін. В області глобалістики проводив роботу Інститут світової економіки та міжнародних відносин АН СРСР, Всесоюзний науково-дослідний інститут системних досліджень Держплану СРСР та АН СРСР, Інститут наукової інформації з суспільних наук АН СРСР. Представниками даного напрямку були І.Фролов, В.Загладін, Н.Басов, М.Будико, П.Капіца, Ю.Касигін, Ю.Овчинніков, В.Соколов, Г.Шахназаров, В.Енгельгардт та ін. Головна увага в дослідженнях була зосереджена на виявленні причин загострення біосферної напруги; вивченні тенденцій “екологізації” сучасного наукового знання”; аналізі прогностичних тенденцій системи взаємовідносин людини, суспільства та біосфери; створенні раціональних, гармонійних відносин між людиною і природою. Дослідники систематизували всі глобальні проблеми у три великі групи. Першу групу складали "інтернаціональні проблеми", що розкривали питання запобігання військових подій та забезпечення справедливості у світі; установа нового міжнародного економічного порядку.

Друга група присвячена проблемам системи "людина-суспільство". Окремо досліджувалася демографічна проблема, питання охорони здоров'я, освіти, міжнародного тероризму тощо. Заслуговує на увагу третя група проблем, яка виникла в результаті взаємодії суспільства та природи. Це питання розкривало сутність забезпечення людей енергією, паливом, водою та речовиною.

Існує певний науковий дискурс в рамках якого виявлено, що поділ всіх глобальних проблем на три великих групи є важливим методологічним принципом. Адже, таким чином створюється передумова для виокремлення певної регіональної класифікації. В даній статті використовується міжнародна класифікація, яка представлена наступними групами: 1) інтерсоціальні проблеми (боротьба з тероризмом, соціально-економічні проблеми, проблеми відсталості й раціонального використання досягнень науково-технічного прогресу та нейтралізації його негативних наслідків); 2) проблеми в системі “людина-суспільство” (демографічні, освіти, культури, комп’ютеризації, прогнозування майбутнього людства); 3) проблеми в системі “природа-суспільство” (екологічні, ресурсів, енергетики, продовольства, освоєння космосу); 4) проблеми виживання людства та всього живого на землі (комплекс екологічних, запобігання світової термоядерної війни та забезпечення всезагального миру); 5) проблеми забезпечення здоров'я людини, раціонального використання досягнень науково-технічного прогресу та НТР, демографічна, забезпечення прав і свобод людини.

Отже, як бачимо, в глобальному світі людину очікують не тільки нові можливості, але й серйозні глобальні виклики, зумовлені результатами техногенної діяльності, які ігнорують засадничі підвалини людського буття.

В сучасній глобалістиці сформувалося два напрямки дослідження глобальних проблем: західний та європейський. Західний: Технократична школа - у вирішенні глобальних протиріч надає широкі можливості науці, техніці, науково-технічного прогресу. (Т.Веблен, Г.Кан, У.Браун, Д.Белл, А.Тоффлер, А.Турен, А.Шафф, А.Вінер). Технопесимістична школа – шукає відповідальність за негативні наслідки глобалізації та загострення глобальних проблем (Г.Маркузе, Д.Медоуз, Т.Роззак, П.Гудмен, М.Робертс, К.Девіс). Європейський: Філософсько-методологічна школа – досліджує філософські основи, сутність, генезу глобальних процесів, соціально-економічні протиріччя (праці В.Вернадського, І.Фролова, М.Мойсєєва, В.Енгельгардта, П.Капіци, Є.Федорова, А.Уткіна, В.Стьопіна, В. Загладіна )

Кульурологічна школа – проблеми глобалізації, що виникають в сфері науково-технічного прогресу, народонаселення, культури, права, освіти (Н.Агаджанян, С.Капіца, В.Петров, Н.Мамєдов) [4]. Окремо слід виділити сучасну українську школу глобалістики, яка зосереджує зусилля на цивілізаційних та глобалізаційних дослідженнях, європейстиці та трансатлантичних студіях, міжнародно-фінансових та зовнішньоекономічних дослідженнях (В.Воронкова, В.Лях, О.Скаленко, Ю.Пахомов, О.Білорус, І.Хижняк та ін.). В умовах жорстокої інтернаціоналізації суспільного життя та інтеграції економічних зв'язків все більше людей починають розуміти об'єктивні умови світового суспільства як єдиного, в

основі якого знаходиться загальний інтерес – вижити перед обличчям глобальних проблем, запобігти ядерній війні, екологічній кризі, перенаселенню планети, нестачі ресурсів. Така обумовленість в узгодженості дій, все більше усвідомлена, це умова збереження життя на Землі. Але людина не в силах протистояти глобальним катастрофам та ризикам, які наповнюють буття сучасної цивілізації. За словами М.Горбачова, неспроможність політики держав вплинути на запобігання глобальних катастроф 2010 р. (лісні пожежі в Росії, засухи в Австралії, повені у Пакистані та Центральній Європі) лише посіяли недовіру та обурення міжнародної спільноти вживаними заходами цих урядів. Причиною катаклізмів, на думку багатьох вчених, є неефективність політичного лідерства у ситуації вибору та відповідальності за збереження життя на нашій планеті. Але, не зважаючи на величезні труднощі, які людство муситиме здолати в найкоротший час, спостерігається певний процес запобігання екологічної катастрофи через політичні процеси. Прикладом цього є народження різного ґатунку "зелених рухів" і всесвітніх організацій. Так, у вересні 2010 р. пройшла Всесвітня кліматична конференція у Женеві, серед членів якої була і Україна. На конференції йшлося про екологізацію нашої країни. Адже, за соціологічними даними Національного агентства екологічних інвестицій, Україна посідає 18-те місце за показниками викидів у атмосферу. Члени конференції прийшли до висновку, що перехід України до екобезпечного стійкого розвитку можливий в умовах ефективності співпраці місцевих органів влади та державного апарату. А для цього важливою є прагнення до політичної волі та ефективної системи управління, змін у державному бюджеті на користь екології. Серед пріоритетних напрямків діяльності уряду повинен бути розвиток альтернативних енергозберігаючих технологій, запровадження екологічно чистих інновацій, підтримка та проведення епідеміологічних досліджень стану здоров'я населення в районі атомних станцій, а також постраждалих від Чорнобильської катастрофи. В березні 2011 року відбудуться парламентські слухання з приводу шляхів запобігання Чорнобильської катастрофи, де будуть розглянуті наступні питання: 1) радіаційного захисту населення та довколишнього середовища; 2) медичних та біологічних наслідків Чорнобильської катастрофи; 3) удосконалення економічних, правових механізмів соціального захисту постраждалих від Чорнобильської катастрофи. Проблеми соціально-економічного характеру, що відбувається в Україні, цікавить представників міжнародних організацій. За словами координатора ООН Френсіса О'Доннела, у наступні 25 років Україна може зіштовхнутися з демографічною катастрофою, адже негативна ситуація відбувається в сільській місцевості, де проживає 40% українців. На його думку, прожитковий мінімум не враховує потреби пересічного українця як особистості, а це веде до загрози, універсалізації матеріального інтересу, до пріоритету прагматичних цілей перед духовними цінностями. Не можна не погодитися з тим фактом, що соціально-економічні зрушення формують ціннісні орієнтації сучасної молоді та впливають на вибір сенсу її життя. Потреби і мотиви діяльності молодшої людини все менш регулюються культурою, системою, традицією норм і цінностей соціального середовища. В результаті таких обставин молодь виступає об'єктом суспільних перетворень: по-перше, самі молоді люди намагаються об'єднатися, зорганізуватися в громадянські структури, і, по-друге, саме суспільство проводить молодіжну політику, завданням якої є створення необхідних соціально-економічних, політико-правових, організаційних умов і гарантій для соціального становлення, розвитку і вдосконалення як окремої молодшої людини, так і всього молодого покоління. Молодіжна політика – 1) система ідей, теоретичних положень про місце і роль молоді, молодого покоління в суспільстві; 2) практична діяльність суб'єктів такої політики; 3) частина політики держави із соціалізації молодих громадян і відтворення трудових ресурсів. Молодіжна політика будується і реалізується з урахуванням взаємозалежності, спадковості поколінь. Серед багатьох моделей молодіжної державної політики виокремлюють дві: 1) "Модель Швеції" - це досить активне втручання держави у відносини суспільства і молоді; 2) "Неоконсервативна модель США" характеризується недостатнім втручанням держави у справи молоді, підтримкою соціально незахищених і "неблагополучних" груп молоді.

Україна здійснює молодіжну політику, яка є поєднанням обох моделей. Ця політика базується на принципі участі (суб'єктами розробки і практичної реалізації молодіжної політики є сама молодь); на принципі представництва (молодь входить до складу владних структур, політичних партій, об'єднань тощо); на принципі гарантій (надання необхідного мінімуму соціальних послуг і гарантій щодо здобуття освіти, фізичного і духовного розвитку, професійної підготовки, самореалізації тощо); на принципі соціальної компенсації (правовий і соціальний захист молодих людей, які за власним соціальним статусом, станом здоров'я, підготовкою до життя неспроможні подбати про себе); на принципі пріоритету (підтримка і реалізація найважливіших молодіжних програм, практичних заходів, що розв'язують найгостріші проблеми молоді). Об'єктивним і суб'єктивним фактором, обов'язковою умовою поступального розвитку суспільства є сама молодь, молодіжний рух. Молодь повинна активно приймати участь у екологічних процесах, що відбуваються в Україні. В наші часи все частіше в засобах масової інформації з'являється інформація про глобальне потепління. Адже, Сонце нагріває землю за допомогою видимого спектру випромінювання, а земля, в свою чергу, нагріваючись, виділяє теплові промені, які не можуть пройти крізь шар вуглекислого газу і розсіятися у всесвіті (як було раніше) – отже ми спостерігаємо постійне потепління клімату землі, яка вже зараз сягає 0,7 °, а відповідно до прогнозів науковців, за наступні 50 років це потепління може сягнути 5 С°. Для України невтішні прогнози: потепління вплине на рівень Чорного та Азовського морів, озеро Сиваш буде затоплено, а Крим перетвориться на острів. Чи можна запобігти цій катастрофі? Песимістичні прогнози говорять, що ні. Адже, людина на початку ХХІ століття навчилася синтезувати 18 млн. різних хімічних речовин, які потенційно є забрудниками навколишнього середовища. Тільки в атмосфері міст знаходиться сотні негативних елементів, а в тканинах людей вчені США знайшли до 2000 негативних речовин антропогенного походження. В останні десятиліття можна говорити про інформаційне забруднення тому, що потік інформації в сучасних комп'ютерах перевищує порядок можливого засвоєння людиною. До того ж, інформація впливає на всі почуття людини, а її перевантаженість негативна для здоров'я нації.

У світі спостерігається тенденція до загострення соціально-економічних проблем. Виникає міжнародна напруженість, міжнародні конфлікти, помітні економічні агресії, що виявляються в прагненні економічно сильних країн отримати ресурси та контроль над економічно слабкими країнами. Прикладом цього є серія вуличних заворушень у Єгипті. Мінімальна заробітна плата, безробіття, зростання цін на продукти, відсутність демократичних цінностей в країні, політичного діалогу, 30-літнє правління президента Єгипту Хосні Мубарака - вплинули на проведення багатотисячних демонстрацій у Каїрі, Олександрії та інших містах країни. Єгиптяни вимагають від уряду перегляд Конституції та обмеження кількості термінів перебування президента при владі. В ситуації, що склалася вихід бачиться у політичному компромісі між владою та народом, допомоги західних країн в урегулюванні конфлікту. Але все це не говорить про те, що західні цінності є панацеєю від економічних проблем, з якими людство зіткнулося на початку ХХІ століття. Відомо, що інші соціально-політичні системи не пропонують позитивних рішень. Зрозуміло, що все це не звільняє Захід від критичного ставлення до своєї системи і пошуків шляхів її удосконалення. Незахідні країни повинні визнати, що загальнолюдські цінності, права і свободи особистості – це не прості прийоми, а характеристика способу життя людини. Світ ХХІ століття більш суворий, ніж інші часи. Економічні й політичні інтереси складають основу гострих протиріч. Але відсутність спільних підходів і принципів є певними перешкодами на шляху взаєморозуміння народів у глобальному світі. Таке завдання потрібно вирішити всією світовою спільнотою, виявляючи витримку й толерантність. Людство повинно бути зацікавлено в тому, щоб кожна людина отримала певну освіту, навчилася мислити глобальними категоріями, усвідомлюючи себе громадянами єдиного світу. В такому разі кожна нація, маючи власні традиції, інтереси, менталітет, буде прагнути співвідносити їх з глобальними інтересами [4, 228-229].

### Висновки

Поява глобальних проблем означає, що людина все частіше відчуває прагнення вирішити глобальні проблеми всією світовою спільнотою. В наші часи людство страждає від дисбалансу техногенних дій. Наука і техніка перетворилася в загрозу для перспектив подальшого буття людини. Виникає необхідність користуватися іншими орієнтирами. Зараз при розбудові нових соціокультурних програм важливим є не тільки нові ідеї та їх реалізація, але й узгодження їх з природою людини, її цінностями та антропологічними характеристиками. Для цього необхідно: 1) розвивати ідеї філософії виживання людства. Її задача – пошук цінностей, типу відносин між людьми та цивілізацією. Філософія виживання повинна звернутися до загальнолюдських цінностей, що забезпечать зближення позицій Заходу та Сходу. 2) Сформуванню такого екологічного світогляду, який представлений трьома підструктурами: екологічними знаннями, екологічними установками, раціональними знаннями. 3) Звернутися до основ екологічної освіти, яка є постійним процесом освіти, виховання та розвитку, що спрямована на формування загальної екологічної культури, відповідальності кожного мешканця планети перед теперішнім та майбутнім.

### Перспективи подальших наукових досліджень

дослідження проблем біоетики в контексті соціально-філософського аналізу; аналіз впливів засобів масової інформації на біотичне формування особистості людини.

### Список використаної літератури

1. Воронкова В. Філософія: Навчальний посібник. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 464 с.
2. Вернадский В.И. Научная мысль как планетное явление. – М.: Наука, 1997. – 576 с.
3. Жадько В. Філософія як процес мовомислення. – Запоріжжя: ГУ: «ЗІДМУ», 2004. – 328 с.
4. Глобалистика: международный междисциплинарный энциклопедический словарь / Гл. ред.: И.И.Мазур, А.Н. Чумаков. – М. – СПб. – Н.-Й.: ИЦ «ЕЛИМА», ИД «Питер», 2006. – 1160 с.
5. Печчеи А. Человеческие качества – М.: Прогресс, 1985. – 302 с.
6. Чешков М.А. Глобалистика как новое научное направление // Науковедение. – 2001. – №1. – С. 123-134.
7. Шульман О. Философия глобальных проблем. Вторые Фроловские чтения // Человек. – 2003. – №4. – С. 72-80.

### С.В.СИДОРЕНКО

Запорожский государственный медицинский институт, Запорожье

### СОЦИАЛЬНО-ФИЛСОФСКИЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ ВЫЖИВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА

В статье анализируется социально-философская проблема выживания общества. Исследуются глобальные проблемы цивилизации и перспективы современного политического, социально-экономического развития мировых государств. Раскрываются два пути исследования глобальных проблем: западный и европейский. Отдельно определяется роль молодежных движений и организаций в политических процессах, модели молодежной политики, которые активизируют механизмы преодоления глобальных проблем: "модель Швеции" и "модель США". Репрезентуются факторы преодоления глобальных проблем сквозь философию выживания общества, экологическое мировоззрение и изменение сознания.

**Ключевые слова:** философия, выживание человечества, экологическое образование, глобализация, глобальные проблемы, личность, человек, общество, экологическое сознание.

**S. SIDORENKO**

Zaporozhye state medical institute, Zaporozhye

**SOCIAL - PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF PROBLEM OF MANKIND  
SURVIVAL**

In clause the social - philosophical problem of a survival of a society is analyzed. Global problems of a civilization and prospect of modern political, social and economic development of the world states are investigated. Two ways of research of global problems are opened: western and European. The role of youth movements and the organizations in political processes, models of a youth policy which make active mechanisms of overcoming of global problems is separately defined: "Sweden model" and "USA model". Factors of overcoming of global problems through philosophy of society survival, ecological outlook and change of consciousness are represent.

**Key words:** philosophy, survival of mankind, ecological formation, globalization, global problems, person, society, ecological consciousness.

*Стаття надійшла до редакції 20.01.11р.*